

Antonio Gramsci'nin Hegemonya Kavramının Uluslararası İlişkiler Disiplinine Girişi ve Yorumlanması

Introduction and Interpretation of Antonio Gramsci's Concept of Hegemony in the Discipline of International Relations.

Alican Ekren¹

¹Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ekrenalican@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-0234-028X

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

*Hegemonya,
Antonio Gramsci,
Robert W. Cox,
Uluslararası İlişkiler ve
Hegemonya,*

Makale Geçmişi:

*Geliş Tarihi: 21 Ocak 2022
Kabul Tarihi: 23 Mayıs 2022*

ARTICLE INFO

Keywords

*Hegemony,
Antonio Gramsci,
Robert W. Cox,
International Relations and
Hegemony*

Article History:

*Received: 21 January 2022
Accepted: 23 May 2022*

ÖZET

Robert W. Cox'un Gramsci'den alarak uluslararası ilişkiler disiplinine uyarladığı "hegemonya" kavramı, uluslararası sistem içinde yer alan devletlerin yanında devlet dışı aktörlerin de yer aldığı, rızaya dayalı bir ilişki biçimi olarak tanımlanmaktadır. Cox'a göre hegemonya, yalnızca devletler arası ilişkiler ile anlaşılabilir; çünkü, hegemonya, devletlerin sosyal sınıfları ile bağlantı kurmasını sağlayan, uluslararası düzeyde bir üretim modeli üzerine kuruludur. Cox'un uygulamaya çalıştığı bu yaklaşım, sosyal güçler, devlet yapısı ve devlet dış politikası arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Robert W. Cox'un hegemonya kavramı çerçevesinde inşa etmiş olduğu kuram, yeni-Gramsciyan perspektifi etkileyen ve besleyen bir metodolojiye sahiptir. Bu metodoloji, bilhassa belirsizlik dönemlerinin adlandırılması ve gelecek ihtimaller hakkında düşünülmesi kolaylaştırıcı olanaklara sahiptir. Bu çalışma, Robert W. Cox'un Gramsci'nin hegemonya kavramını uluslararası ilişkiler disiplinine katarken kullandığı metodlardan bahsederken, aynı zamanda uluslararası ilişkiler teorilerinin hegemonya görüşlerini de açıklamaktadır. Çalışmanın asıl açıklamaya çalıştığı sorunsal ise Cox'un hegemonya yaklaşımının günümüz uluslararası sistem içerisindeki geçerliliğidir.

ABSTRACT

Robert W. Cox The concept of "hegemony", which adapted from Gramsci to the discipline of international relations, is defined as a form of consensual relations in which states participating in the international system, as well as non-state actors, are involved. According to Cox, hegemony cannot be understood only by interstate relations; because hegemony is based on an international model of production that allows states to connect with their social classes. This approach, which Cox is trying to implement, aims to reveal the relationship between social forces, state structure and state foreign policy. Robert W. Cox's theory, built within the framework of the concept of hegemony, has a methodology that influences and feeds the neo-Gramscian perspective. This methodology, in particular, has possibilities that facilitate the naming of periods of uncertainty and thinking about future prospects. This study describes the methods used by Robert W. Cox to incorporate Gramsci's concept of hegemony into the discipline of international relations, while also explaining the hegemony views of international relations theories.

Robert Cox'un uluslararası çalışmaların gelişimi üzerindeki etkisi şüphe götürmez; hala haklı olarak 'dünya düzeni' veya 'dünya düzenlerinden' küresel politik ekonominin anlamlı ve önemli yönleri olarak bahsetmemiz, büyük ölçüde çalışmalarının dayanıklılığından kaynaklanmaktadır.

Robert Cox, yaptığı çalışmaların en önemlilerinden biri de Gramsci'nin hegemonya kavramını uluslararası ilişkilere tanıtmış olmasıdır. Öncü olarak, dünya düzeni ve uluslararası ilişkilerin neo-Gramsciyan analizini tanıtmıştır. 1970'ten itibaren

uluslararası ilişkiler literatüründe yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan hegemonya kavramını uluslararası ilişkiler disiplini ile buluşturan Robert W. Cox, uluslararası ilişkiler içerisinde bir boşluk olduğunu ve bu boşluk içerisinde realizmin olayları çözümlemede yetersiz kaldığını söylemiştir. Cox, yeni kavramsal referans çerçevesi oluşturup bu eksikliği giderme girişiminde bulunan önemli isimlerden biridir. Cox'un Gramsci'den uluslararası ilişkilere uyarladığı zor ve rıza dengesine dayalı hegemonya tanımı bu çalışmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

1. ANTONİO GRAMSCI VE HEGEMONYA

Gramsci'nin hegemonya yaklaşımından bahsetmeden önce, Marksist uluslararası hegemonya anlayışlarını tartışmak yararlı olacaktır. Marksist görüş için, dünya siyasetinin arkasındaki temel güçler, sınıf mücadelesi ve düzensiz gelişmelerdir. Uluslararası tarih, döngüsel bir süreçten ziyade dinamik ve diyalektiktir. Marksist hegemonya kavramını tartışmak için, çağdaş dünya sistemini kapitalist bir bağlamda anlamak verimli olacaktır (Özçelik, 2015: 94).

Marksist görüş için hegemonya teorisi kısmidir, çünkü dünya tarihi kapitalist üretim ilişkilerinin çelişkilerine dayanmaktadır. Marksistler hegemonya kavramını genellikle "hakimiyet" anlamında kullanmışlardır. Diğer taraftan hem marksistler hem de merkantilistler, zenginlik ve gücün birbirini tamamlayıcı olduğunu varsayarlar; her biri diğerine bağlıdır. Realistler gibi, marksistler de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya düzenini yaratmada ABD hegemonyasının rolünü ve Amerikan gücünün azalmasının etkilerini vurgulamaktadır (Keohane, 1984: 42).

Karl Marx'ın tarihsel materyalizmi üzerinden değerlendirilebilecek hegemonya kavramı, yönetici sınıfın çıkarlarının, evrensel olarak temsil edilmesi olarak tanımlanabilir (Aka, 2009: 330). Hegemonya kavramını modern anlamda ilk kez kullanan İtalyan düşünür Antonio Gramsci'dir (Şener, 2014: 406). Gramsci'nin çeşitli başlıklar altında incelediği hegemonya kavramı ile ne anlatmak istediği üzerine çok farklı görüşler ileri sürülmüştür (Bank, 2015: 20). Gramsci, hegemonya kavramını, kapitalist düzenin hâkim olduğu toplumlarda sosyal düzeni korumanın başlıca aracı olarak görmüştür. Gramsci'nin hegemonya görüşü, "zorlama" ve "rıza"yı birleştiren sosyal ve politik bir kontrol tarzıdır. Hegemonik düzenin yapısı olarak sınıflar, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkiler "zor" kullanmanın aksine "rıza"nın baskın oluşu gösterilmektedir. Hâkim olan ve ikincil sınıfların rızasını kazanmak ve çıkarlarını temsil etmek, hegemonik ideolojinin özellikleri arasında gelmektedir (Okur, 2015: 137).

Antonio Gramsci, hegemonya kavramını ne bir ideolojiye ne de bir toplumsallaşmanın diğer biçimlerine indirgememiştir. Hegemonya ideolojiyi içine alır ama ona indirgenemez (Bank, 2015: 21). Gramsci, hegemonya kavramını genel olarak, bir yönetici gücün hükmettiği insanların rızasını alma anlamında kullanmıştır (Eagleton, 2020: 154). Gramsci'ye göre bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıf üzerinde kurmuş olduğu etki ve kapitalist toplum içindeki burjuvazi ile köylü, işçi sınıfı arasındaki ilişkiler hegemoniktir (Aka, 2009: 330). Anlaşılacağı üzere, Gramsci'de hegemonya, bir sınıf ya da grubun diğer sınıf ya da gruplar üzerinde kazanmış olduğu liderlik statüsünü belirten sınıflar arası bir ilişkidir (Şener, 2014: 407).

Gramsci'ye göre hegemonya oluşturmak, toplumsal yaşam içerisinde birinin kendi görüşünü bir bütün olarak toplum içerisinde tamamıyla yayarak ve bunun sonucunda kendi çıkarları ile toplum çıkarlarını büyük ölçüde eşitleyerek, ahlaki ve siyasi açıdan bir liderlik kurması demektir (Eagleton, 2020: 158).

2. HEGEMONYA'NIN ULUSLARARASI İLİŞKİLER LİTERATÜRÜNE GİRİŞİ: ROBERT W. COX VE NEO-GRAMSCİAN YAKLAŞIM

Bu bölüm, uluslararası ilişkilerde neo-Gramsciyan hegemonya kavramıyla ilgili temel fikirleri, konuları ve temaları tanıtır. Sadece Antonio Gramsci'nin yazılarına değil, aynı zamanda uluslararası ilişkiler neo-Gramsciyan Okulu'na, özellikle de Robert Cox'un görüşlerine dayanmaktadır. Uluslararası İlişkiler'de neo-Gramsciyan perspektifinin yeniden canlanması, Soğuk Savaş sonrası çatışmaların açıklanmasına ve anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle, "hegemonya" ve "dünya düzeni" kavramları, uzun süren ve köklü şiddetli çatışmaları incelemeye yardımcı olmaktadır (Özçelik, 2005: 94).

Robert Cox, Gramsci'nin hegemonya kavramının en önemli çalışmasını üstlenen isimlerden biri olmuştur. Öncü olarak, dünya düzeni ve uluslararası ilişkilerin neo-Gramsciyan analizini tanıtmıştır. Cox için Gramsci'nin hegemonya kavramı neorealist kullanımlardan farklıdır. Neorealist hegemonya, bir devletin diğer devletler üzerindeki egemenliğini ifade eder. Gramsci için hegemonya, zorlama, yaptırım, ceza ve teşvik yoluyla hakimiyetten daha fazlasıdır. Aynı zamanda "entelektüel ve ahlaki liderlik" de içermektedir (Özçelik, 2005: 95).

1970'ten itibaren uluslararası ilişkiler literatüründe yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan (Akif Okur, 2012: 168) Gramsci'nin hegemonya kavramını uluslararası ilişkiler disiplini ile buluşturan isim Robert W. Cox olmuştur. Cox, uluslararası ilişkiler içerisinde bir boşluk olduğunu ve bu boşluk içerisinde realizmin olayları çözümlemede yetersiz kaldığını söylemiştir. Cox, yeni kavramsal referans çerçevesi oluşturup bu eksikliği giderme girişiminde bulunan önemli isimlerden biridir (Bostanoğlu ve Okur: 2009: 25). Cox'un Gramsci'den uluslararası ilişkilere uyarladığı zor ve rıza dengesine dayalı hegemonya tanımı, bu literatürün önemli parçalarından biridir.

Cox hegemonya kavramını, uluslararası ilişkilerde kalıplaşmış olan güçlü olan devletin daha az güçlü olan devlete karşı kurmuş olduğu ilişkiler anlamında değil, devletle birlikte devlet dışı aktörlerin de uluslararası sistem içerisinde yer aldığı bir ilişkiler bütünü tanımlamak için kullanmıştır (Şener, 2014: 409). Cox'a göre hegemonya, yalnızca devletler arası ilişkiler ile anlaşılabilir; çünkü hegemonya, devletlerin sosyal sınıfları ile bağlantı kurmasını sağlayan, uluslararası düzeyde bir üretim modeli üzerine kuruludur (Akoğuz, 2018: 47). Cox'un uygulamaya çalıştığı bu yaklaşım, sosyal güçler, devlet yapısı ve devlet dış politikası arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmayı Gramsci'nin hegemonya kavramından faydalanarak ve tarihsel materyalizm metodunu kullanarak yapmıştır. Bu da çalışma alanını geleneksel güç odaklı, devlet merkezci uluslararası ilişkiler kuramının ötesine taşıyarak analize insan faktörünün gelişimini de katmaktadır (Kurtbağ, 2007: 32).

Robert Cox, uluslararası düzeyde var olan hegemonyanın ulusal düzeydeki sınıfsal hegemonyanın bir devamı olduğunu söylemiştir. Ulusal düzeydeki hegemonyanın oluşmasını sağlayan değerler ve normların dünya çapında hayata geçirilmesiyle uluslararası hegemonyanın uygulanabileceğini ifade etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası ABD hegemonyası döneminde, hegemonik değerlerin uluslararası düzeyde uygulanmasını IMF, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası örgütler üstlenmiştir (Kaymak, 2016: 69). Kurumlar, uluslararası ilişkiler içerisindeki çatışmaların, mümkün olan en az seviyede kuvvet kullanılarak çözülmesine ve politikaların evrenselleşmesine imkân sağlar; böylece uluslararası bir hegemonik stratejiler için uygun ortam sağlanmış olur (Cox, 1992: 450). Hegemonyayı sadece kurumsal bir boyuta indirgemek yanlış bir yaklaşım olacaktır. Kurumsallık, hegemonyanın bir ifadesi olmakla birlikte, onunla özleşmiş gibi düşünülmemlidir (Cox, 1991: 451).

Cox'un bu kapsayıcı bakış açısının yanı sıra, hegemonyanın oluşturulmasında yalnızca zora değil rızaya da ihtiyaç olduğunu söylemesi bakımından diğer hegemonya görüşlerinden ayrılmaktadır. Cox'un uluslararası ilişkilerde uygulamak istediği hegemonya anlayışı zor ve rızanın bir bileşkesi niteliğindedir (Akoğuz, 2018: 46). Cox'a göre, hegemonyada güç, rızaya göre, insan bilincinde daha geri planda yer tutmaktadır. Hegemonik olmayan yapılarda ise güç ilişkileri her zaman daha önde yer almaktadır (Bostanoğlu, 2009: 31).

Robert Cox için ne devleti tek başına merkeze koyan realizm ne de uluslararası kurumlara odaklanmış bir bakış açısına sahip liberalizm uluslararası ilişkileri yorumlamak için yeterli değildir. Aynı zamanda yalnızca sistem üzerine odaklanmış olan neo-realist yaklaşımlar ve iktisadi düzlemde örgütlenen sosyal yapılara yoğunlaşan marksizm gibi yaklaşımlar da uluslararası ilişkileri açıklamada yetersiz kalmaktadır. Cox'a göre yalnızca bu düzeyler birlikte ele alınarak uluslararası ilişkiler yorumlanabilmektedir (Akoğuz, 2018: 45).

Cox'un hegemonya kavramını uluslararası ilişkiler literatürüne uyarlarken uygulamış öncelik verdiği iki ana unsur vardır. Bunlardan ilki somut gücün yanı sıra idare edilenin rızasına duyduğu ihtiyaçtır. İkincisi ise devletin sabit bir imaj üzerinden değil, devlet dışı aktörlerin karmaşık etkileşimleri ile sivil toplumdaki dinamiklerin de seyrine göre şekil alan bir düzen olmasıdır (Akif Okur, 2012: 53). Cox'un bakış açısı, devletin tek tipleşmesini reddetmektedir. Bunun yerine çeşitliliği doğuran sebeplere yönelmektedir. Cox'a göre devletleri birbirinden ayıran temel şey, sivil toplumlar ile kurdukları ilişkilerin niteliğidir (Akif Okur, 2012: 57).

Robert W. Cox'un geliştirmiş olduğu neo-Gramscici yaklaşım, hegemonya kavramını yukarıda da belirttiğimiz gibi genişletmiştir. Gramscici hegemonya yaklaşımının işleyebilmesi için maddi güçler, kurumlar ve ideolojiler arasında bağ kurulması gerekmektedir. Cox bu bağı tarihsel blok yöntemi ile kurmaktadır (Kurtbağ, 2007: 39).

2.1. Sosyal Kuvvetler (Sivil Toplum) ve Hegemonya

Gramsci sivil toplum kavramını, Bolşevik devriminin deneyimini yansıtmak ve Batı Avrupa'daki devrimleri açıklamak için tarihsel bir genelleme olarak sunmuştur. Gramsci, Batı Avrupa'daki deneyimlerin ve devrimlerin Rusya'dakilerden farklı olduğu sonucuna varmıştır. Rusya'da, devlet devrimin ana gücüdür, çünkü sivil toplum gelişmemiştir. Böylece, aktif bir devrim olarak "manevra savaşı", daha az gelişmiş doğu ülkeleri için daha uygundur. Manevra Savaşı kavramı, Gramsci'nin sık sık kullandığı askeri metaforlarından biridir. Bu, Avrupa'daki 1848 devrimleri veya Rusya'daki 1917 devrimi ile ilgili bir ön çatışma veya mücadele türünü gösterir (Özçelik, 2005: 96).

Gramsci için "sivil toplum", çeşitli gönüllü derneklerden oluşur ve ekonomik yapıdan politik topluma geçiş anını oluşturur. Sivil toplum birincil siyasi alan olduğu için, "kimlik oluşumunun dinamikleri, ideolojik mücadele, entelektüellerin faaliyetleri ve hegemonya inşası"nın tamamı bu alanın içinde yer almaktadır (Augelli ve Murphy, 1993:129).

Batı Avrupa, doğunun aksine, sivil topluma çok gelişmiş ve devrimci bir öncü rol oynamasına izin vermiştir. Manevra Savaşı'na alternatif strateji, bir devletin sosyal temellerinin gücünü yavaş yavaş güçlendiren bir "mevzi savaşıydı" (Cox, 1993: 53). Mevzi savaşında, tüm geniş kapsamlı sosyal örgütler harekete dahil olmaktadır. Batı Avrupa'nın "pasif devrimi" sivil toplumun yardımıyla başarılı olmuştur. Batı'da devlet ile sivil toplum arasında uygun bir ilişki vardır (Gramsci, 1971: 238).

Cox, "devlet merkezci" yaklaşımın karşısına devleti tamamen hiçe saymaktan uzak olan fakat, "sosyal kuvvetlerin" rolüne de ağırlık veren bir yaklaşım ile çıkmıştır. Sosyal kuvvetler kavramı, Cox'un yaklaşımında kilit bir öneme sahiptir. Cox'a göre sosyal kuvvetler, gücün üç boyutunun etkileşimi ile ilgilidir: Siyasal güce ilişkin olanlar, üretim süreciyle ilişkili olanlar ve sınıflar arası ilişkilere dair olanlar (Bostanoğlu, 2009: 28).

Sosyal kuvvetler kavramının çıkış noktası, toplumsal gelişmelerin merkezi olarak görülen "sınıf" kavramına dayanmaktadır. Cox'un kullanmış olduğu "sosyal kuvvetler" kavramı, Marx'ın ya da Webber'in kullandıkları sınıf kavramından daha kapsamlıdır (Bostanoğlu, 2009: 32). Cox, tarihsel yapıları ve sosyal kuvvetleri, maddi yapıları aşan bir perspektifte ele alırken, sosyal değişimleri bütünüyle ekonomik terimlerle açıklayan görüşün yanına kültürel değişimleri de ekleyen Gramsci'nin geleceğini izlemeye devam etmiştir (Okur, 2015: 135).

Cox (1981: 142)'a göre, sosyal kuvvetler sadece devlet içerisinde bulunuyormuş gibi düşünülmemelidir. Bazı sosyal kuvvetler devlet sınırları dışında da yer almaktadır. Böylece, bu yapılar da devlet gücü gibi açıklanma imkanına ulaşmaktadır. Sosyal kuvvetlerin uluslararası sistem içerisinde bir güç olduğunu Cox şu şekilde ifade etmektedir: "*Dünya etkileşen sosyal kuvvetlerin bir ifadesi olarak tanımlanabilir. Bu örüntüde devletler, sosyal kuvvetlerin global yapıları ve belli ülkelerdeki yerel konfigürasyonların ilişkisinde aracı ancak özerk bir role sahiptirler. Buna dünyanın politik ekonomi perspektifi adını vermek mümkündür. Güç maddi yetenek ve servetin birikimi olarak bir veri gibi değil, sosyal süreçlerin bir türünü olarak alınmak durumundadır.*"

2.2. Pasif Devrim ve Tarihsel Blok

Cox'a göre, pasif devrim kavramı "hegemonya kavramının muadili" dir. (Cox, 1993: 55) "hiçbir egemen sınıfın hegemonya kuramadığı, hegemonya olmayan toplumun durumunu açıklar." Kısacası, Gramsci bunu hem belirli tarihsel gelişmeleri, bir İtalyan ulus devletinin kurulmasını hem de nispeten küçük bir lider grubunun kontrolünü koruyan bir politika tarzını tanımlamak için kullanmıştır. Aynı zamanda ekonomik, politik, sosyal ve ideolojik değişiklikleri de ifade etmektedir.

Cox, ulusal hegemonyanın doğuşu ve yayılış aşamalarını incelerken Gramsci'nin "tarihsel blok" metodundan yararlanmaktadır (Okur, 2015: 147). Gramsci "tarihsel blok" kavramını, hegemonyanın kurulması ve işleyebilmesi için, maddi güçler, ideolojiler ve kurumlar arasında kurulacak ilişki olarak tanımlamaktadır. Tarihsel blok, ekonomik faktörler ve ideolojileri bir araya getirir ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak için kullanılır (Kurtbağ, 2007: 39). Tarihi bir bloğun inşası, Gramsciyan anlamında hegemonyanın uygulanması için bir ön koşuldur ve "organik olarak, ilgili siyasi, ekonomik ve kültürel değişim süreçleri yoluyla devlet/toplum ilişkilerinin yeniden inşasını gerektirir"(Rupert, 1993: 80). Gramsci'nin tanımladığı olduğu tarihsel blokta sosyo-ekonomik bir alt yapı ile, politik ve sivil toplumdaki oluşan bir üst yapı bulunmaktadır. Bu iki yapı arasındaki bağlantıyı, üst yapıyı yöneten aydınlar sağlamaktadır. Bu aydın sınıf buldukları toplumun çıkarlarını gözeterek hegemonya düşüncesine geliştirerek, toplumsal sınıfları organize eder. Bu nedenle aydın sınıf tarihsel bloğu oluşturan fikirlerin ve kurumların oluşmasında ve hegemonyanın rızaya dayalı kısmının hayata geçirilmesinde önemli bir yere sahiptir (Karacasulu, 2009: 60).

Hegemonik bir sosyal sınıf olmadan tarihi bir blok var olamaz. Hegemonik sınıfın bir ülkede veya sosyal oluşumda baskın sınıf olduğu durumlarda, devlet (Gramsci'nin ayrılmaz devleti), ortak bir kültürün yayılmasıyla blok içinde uyum ve kimliği korur. Bir alt sınıf (örneğin, işçiler) diğer alt gruplara (örneğin küçük çiftçiler, marjinaler) karşı hegemonyasını kurduğunda yeni bir blok oluşur. Dahası, Gramsci, tarihi bir bloğun sadece sınıfların veya sınıf kesirlerinin basit bir ittifakı olduğu fikrini reddetmiştir. Ona göre tarihsel blok, belirli bir sosyal oluşumun politik, kültürel ve ekonomik yönlerini kapsar. Örneğin, bir burjuvazi sınıfı eğitim ve medya yoluyla tarihi bir blok oluşturur. Kendi çıkarları, alt sınıflar tarafından kendi çıkarları olarak kabul edilir (Özçelik, 2005: 98).

Cox, Tarihsel blok metodunu kullanırken insan faaliyetlerinin üç kesimi üzerinden inceleme yapmaktadır. Bunlar: Üretim örgütlenmesi, devlet biçimleri ve dünya düzenleridir. Üretim örgütlenmesindeki değişiklikler devlet yapılarının değişmesine neden olurken, devlet yapılarındaki farklılaşmaların genelleşmesi de dünya düzeninin değişmesine neden olmaktadır (Bostanoğlu, 2009: 34). Cox, bu üç unsurun birbiriyle ilişkili olduğunu söyleyerek, tarihe yalnızca ekonomik perspektiften bakmamıştır (Karacasulu, 2009: 61).

Kısacası, hegemonyalar her zaman tarihsel bloklardan büyür, ancak tüm tarihsel bloklar hegemonik değildir. "Entelektüel ve ahlaki bir blok" oluşturan bir sosyal grup veya sınıf, tanım gereği hegemoniktir, ancak bu tür diğer gruplarla olan siyasi ittifakları hegemonik bir ilişkiye dönüşebilir veya dönüşmeyebilir.

3. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE “HEGEMONYA” KAVRAMINA TEORİK BAKIŞLAR

3.1. Realist Hegemonya Yaklaşımı

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında en eski okulu olarak bilinen “Realist hegemonya yaklaşımı”nın kökenleri Machiavelli’ye kadar uzanmaktadır. Realist Hegemonya yaklaşımı temel olarak iki ana kavrayış üzerine kuruludur. Bu kavrayışlardan ilki, realist görüşün ekonomiyi ikinci plana atıp daha çok tarihe odaklandığı yaklaşımdır. İkincisi ise güce yapılan vurgudur (Güler, 2019: 82).

Realist uluslararası ilişkiler kuramında “hegemonya” kavramı, Robert Cox’un “eleştirel kuramı”ndan kullanılan ve uluslararası ilişkilere taşıdığı hegemonya kavramının aksine rızaya değil, hegemon gücün başta askeri gücünü kullanarak kendi politikasını dayatması, bir “tahakküm” ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Şener, 2014: 411). Realist teorinin devlet dışı aktörleri ikinci plana atması ve uluslararası sistemi güç ve çıkar ilişkilerininin maddi boyuna indirgemesi, hegemonya kavramının da “materyal” boyutta incelenmesine neden olmuştur (Akoğuz, 2018: 35).

S. Krasner, R. Keohane ve R. Gilpin gibi Amerikalı düşünürler tarafından geliştirilen realist hegemonya yaklaşıma göre, uluslararası sistemde sürdürülebilir bir istikrarın olması için, kural koyucu, başat bir hegemon devletin olması gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerin belli bir düzen içerisinde ilerleyebilmesi için diğer devletleri kontrolü altında tutan, güçlü bir devlet ihtiyacı kaçınılmazdır (Güler, 2019: 83).

Eğer hegemonya basitçe bir devletin diğerlerine egemenliği olarak tanımlanırsa, o zaman realist teori de tek kutuplu dünya düzeni hegemonyası olarak anlaşılabilir. O zaman realist düşünce okulunda, bir hegemon devletin hayatta kalması, gücü ve zenginliği için mücadele etmeye mümkündür ve bu hegemonya güç ilişkileri ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte, güç teorisi dengesini bir hegemonun ortaya çıkmasıyla birleştirerek hiçbir hegemon, baskınlığını koruyamaz, çünkü teoriye göre er ya da geç karşı dengeleme gerçekleşecektir. Başka bir deyişle, bir hegemon ortaya çıkar çıkmaz, diğer aktörlerin hegemonyayı zayıflatmayı ve ona karşı dengeyi sağlamayı hedefleyeceği tahmin edilmektedir (Dirzauskaite & Ilinca, 2017: 23).

3.2. Hegemonik İstikrar Teorisi

Realist paradigmanda oluşturulan diğer perspektiflerden biri de “hegemonik istikrar teorisi”dir. Hegemonik istikrar teorisi, dünya ekonomik dinamiklerini açıklama konusunda kabul görmüş bir teoridir. Hegemonik istikrar teorisi, uluslararası sistemin istikrarını hegemonik bir gücün varlığına ve onun istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürmesine bağlamaktadır (Kurtbağ, 2007: 36).

Hegemonik istikrar Teorisi, realist, liberal ve tarihsel yapısalcı perspektiflere dayanan melez bir teoridir. Başlangıçta, liberal bir ekonomik düzen ve istikrarın, tek bir baskın güç yani bir hegemon devlet olduğunda ortaya çıktığını iddia eden uluslararası politik ekonomi teorisidir. Bu nedenle teori, “devletler arasındaki güç dağılımının uluslararası ekonomik sistemin karakterinin birincil belirleyicisi olduğunu” iddia etmektedir (Webb & Krasner, 1989: 183). Charles P. Kindleberger, “dünya ekonomisinin istikrara kavuşması için bir dengeleyici olması gerektiğini” savunarak bu teoriyi formüle etmiştir” (Kindleberger, 1979: 305).

Sonuç olarak, uluslararası ekonomik açıklığın ve istikrarlı bir uluslararası serbest ticaret rejiminin ortaya çıkmasının, liderlik sağlayan bir hegemonun varlığına bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2012: 4).

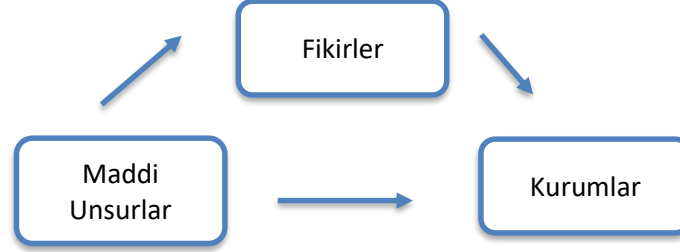
3.3. Neo-Gramsciyan Hegemonya Yaklaşımı

Gramsci’nin kavramlarına dayanan Robert Cox, gramsciyan fikirlerini daha geniş bir ölçekte, küresel dünyadaki neo-Gramsciyan düşünce okuluna katkıda bulunmuştur. Teori, Yeni dünya düzenlerinin ortaya çıkmasının ardındaki nedenleri ve daha sonra kurumların, normların, fikirlerin veya uygulamaların nasıl ortaya çıktığını ve hangi itici güçlerin hakim düzeni dönüştürme potansiyeline sahip olabileceğini inceleyen bir niteliktedir. Bu teorideki hegemonya, daha sonra zorlama ve rızanın bir kombinasyonu olarak tanımlanır. Bu sadece yeni bir dünya görüşünün empoze edilmesinden daha fazlasıdır, ancak hem baskın hem de alt sosyal güçleri içeren bir sistem içinde yayılan sağduyu yaratmaktır.

Neo-Gramsciyan yaklaşımın en önemli temsilcilerinden olan Robert W. Cox’un hegemonya görüşünün temelinde Gramsciyan bir yaklaşım bulunmaktadır. Robert W. Cox, Gramsci’den ödünç aldığı hegemonya kavramını, tarihsel blok ve sivil toplum kavramları ile birleştirerek daha geniş bir çevreye yaymayı, kavramı genişletmeyi hedeflemiştir (Güler, 2019: 90-91).

Cox’un çalışmalarının ana odak noktası, küresel kapitalizmin maddi eşitsizlikler üzerindeki etkilerine dayanmaktadır; ancak, küresel ölçekte hegemonyanın, bir sosyal sınıf tarafından kurulan ulusal hegemonyadan başladığını ve uluslararası ölçekte doğru daha da genişlediğini ortaya koyar. Bunu göstermek için, ABD’nin küresel sahnedeki üstünlüğü, Amerikan tarihi bloğunun ve neo-liberalizmin meşrulaştırıcı ideolojisinin dışı doğru genişlemesi gösterilmektedir. Bu anlamda hegemonya sadece yeni kurulmuş bir dünya düzeni değil, baskın bir üretim, kültür ve kurum tarzının tüm ülkelere yayıldığı bir dünya düzenidir (Dirzauskaite ve Ilinca, 2017: 31).

Cox'a göre sistemin yapısı, üç değişkenin etkileşiminin sonucudur: Fikirler, kurumlar ve maddi yetenekler. Bu değişkenler (veya kuvvetler) herhangi bir mekanik yolla akamaz, aksine toplumlara baskı ve kısıtlamalar getirir. Bu tek yönlü bir etkileşim değil, karşılıklı bir ilişkidir (Şekil 1).

Şekil 1: Cox Üç Kuvvet Kategorisinin Yapısı

Kaynak: (Cox, 1996: 98).

Neo-Gramsciyan yaklaşımında ana düşünce bir devletin, sadece siyasi toplumu değil, aynı zamanda sivil toplumu da içerecek şekilde genişletilmesidir. Gramsci'nin gösterdiği gibi, bir sosyal grubun üstünlüğü iki şekilde elde edilir; tahakküm ve ahlaki liderlik yoluyla. Bu anlamda, bir aktörün etkili bir şekilde güç kullanması için bir rıza ve ikna seviyesi gereklidir ve benzer şekilde, ikna etmeyi garanti etmek için bir aktörün yeterli güç gücüne sahip olması gerekir. Rıza, toplumun çeşitli çıkarlarını birleştirerek ikna ve uzlaşma yoluyla elde edilebilir. Daha sonra, eğer bir aktör toplumun geniş kesiminden yeterli rızaya sahipse, o zaman rıza göstermeyenler üzerinde güç kullanılabilir (Dirzauskaite ve Ilinca, 2017: 41).

Neo-gramsciyan hegemonya yaklaşımının üzerine en çok durduğu konulardan biri de uluslararası örgütlerdir. Cox, dünya hegemonyasının kurulmasında uluslararası örgütlere özel bir vurgu yapmıştır. Cox'a göre uluslararası sistem içerisindeki düzeni belirleyen şey devletlerin askeri ve ekonomik güçleridir. Fakat Cox, uluslararası sistem içerisindeki örgütlerin güçleri ile bu durumun farklı bir boyut aldığını vurgulamaktadır. Buna göre, uluslararası sistem içerisindeki kurumların etki alanları artmış ve uluslararası sistemin merkezinde kaymalar meydana gelmiştir. Küreselleşen dünya içinde giderek daha etkin bir hal almaya başlayan uluslararası aktörler, hegemonik dünya düzeninin kurulmasında önemli birer aktör haline gelmişlerdir (Güler, 2019: 93).

Sonuç olarak, Neo-Gramsciyan yaklaşıma göre uluslararası ilişkilerde hegemonya, başat bir devletin diğer devletler üzerinde baskın bir güç kurması ile ortaya çıkmaktadır. Burada hegemonya, baskın olan gücün düşüncelerinin kabul edilmesiyle kendini ortaya koyan geniş tabanlı bir rıza anlamına gelmektedir (Kaymak, 2016:70).

4. NASIL BİR DÜNYA DÜZENİ?

Cox, yazmış olduğu makalesinde sosyal güçlerin rolünü, devletlerin biçimini ve dünya düzenini etkileyici bir şekilde analiz etmiştir. (Cox, 1986, 1987). Bu analiz ile yapısal dönüşüm potansiyelini belirlemeyi ve ardışık yapılar arasındaki kırılma noktalarını belirlemeyi amaçlamıştır. Çerçevesi, bu oluşumu ardışık dünya düzenlerinin tarihsel döngülerine bağlayan egemen sınıf düzeyinde stratejik bilinç ve ideoloji oluşumu üzerine bir çalışmaya yöneliktir. Çerçeve, devlet-toplum merkezli politik realist ve neorealist analizden kaçma girişimidir. İstikrarlı bir düzenin oluşturulmasının, baskın fikirler, kurumlar ve maddi yetenekler arasında üretilen bir uyumluluğun sonucu olduğu yapısal bir güç kavramı sağlar.

Cox, hegemonik dünya düzeninin, her biri gerçek bir özerkliğe sahip olan bu üç değişken (fikirler, kurumlar ve maddi yetenekler) arasındaki etkileşimin sonucu olduğu teorileştirmiştir (Cox, 1986: 218).

Cox'un üçlüsü uluslararası düzeyde, üretim sürecinin yarattığı sosyal güçlerin, devlet/toplum komplekslerinden türetilen devlet biçimlerinin ve dünya düzenlerinin tarihsel çalışmasına çevrilmiştir. Her seviye birbiriyle ilişkilidir, ancak evrensel bir nedensellik varsayılmaz.

Cox, dünya hegemonyasını, baskın bir sosyal sınıf tarafından kurulan iç ulusal hegemonyanın dışa doğru genişlemesi olarak ortaya koymuştur. Okumada, dünya hegemonyası sadece başka bir düzen değil, "baskın bir üretim, kültür ve sosyal kurumlar sistemi"nin tüm ülkelere nüfuz ettiği bir düzen olarak karşımıza çıkmaktadır "(Cox, 1996: 137). Dünya hegemonik düzeni " sosyal bir yapı, ekonomik bir yapı ve politik bir yapı" olarak tanımlanabilir ve sadece bunlardan biri değil üçü birlikte işlevsel olmalıdır (Cox, 1993: 62).

Cox'un hegemonya anlayışı, küresel yapısal değişimin ve dünya düzeninin "normatif [etik, ideolojik, pratik] dinamikleri, diyalektiği ve maddi boyutları açısından gerekliliğini ima eder"(Gill ve Law, 1993: 94). Cox'un teorisi, toplumsal güçlerin, devlet biçiminin ve dünya düzeninin üçlü ilişkisini anlamak için değişkenlerin yapısal ve makro seviyesini vurgular.

Cox için, dünya düzeninin yaratılması, hegemonyanın ve "tarihi bir bloğun" oluşumunun sonucudur. "Sosyal sınıflar arasındaki ittifakın temelini oluşturan bir dizi hegemonik fikir, baskın bir ideoloji etrafında tarihi bir blok oluşmuştur. Bu nedenle, "entelektüel ve ahlaki liderlik" in uygulanmasıyla başarılı bir tarihi blok oluşur, siyasi ve sivil toplum arasındaki organik bağlantıyı oluşturur (Cox ve Sinclair, 1996). Yukarıda belirttiğimiz gibi, Gramsciyan devlet fikri sadece hükümetten değil, aynı zamanda mevcut güç ilişkilerini stabilize eden "sivil toplum" kitle kültüründen de oluşur. Yeni bir tarihi bloğun ortaya çıkışı pasif devrimin sonucudur. Dahası, siyasi ağlarını ve organizasyonunu inşa eden ve katalize eden "ikna edici fikirlere ve argümanlara" (Gramsci'nin etnik-politik seviyesi) ihtiyacı vardır (Gill ve Law, 1993: 94).

Bu nedenle, hegemonik bir dünya düzeni, uluslararası bir tarihsel ve sosyal güçler bloğunun başarılı bir şekilde oluşmasından ortaya çıkar ve bu da alt sınıflar tarafından kabul edilen baskın bir ideolojiye dayanır. Hegemonik dünya düzeni, baskın devlet ile baskın sosyal güçler ile alt devletler ve sosyal güçler arasındaki etkileşimlerle yaratılır. Başka bir deyişle, evrensel egemen bir toplumun ve medeniyetin bir ürünü olarak karşımıza çıkar (Cox, 1992: 141).

3. COX'UN HEGEMONİK DÜZENİ VE 21.YÜZYIL HEGEMONYASI

Günümüzde son iki yüzyıllık tarih boyunca uluslararası sisteme ve ekonomik normalara sırasıyla İngiltere ve ABD tarafından liderlik edilmiştir. Son iki yüzyıla bakıldığında, hegemonik dünya liderliğinin ancak özel koşulların bir araya geldiği kısa dönemler için gerçekleşebildiği görülmektedir. Fakat başat devletin hegemonyasını kurumsallaştırmasıyla, hegemonya zayıflasa dahi uluslararası sistem içerisinde söz sahibi devlet olarak kendine yer edinmeye devam etmesi olanaklıdır (Kaymak, 2016: 87).

20. yüzyılın sonlarına doğru hegemonya ve güvenlik anlayışlarında değişiklik olmuştur. Postmodern paradigmanın 'küreselleşme' ve 'karşılıklı bağımlılık' fenomenleri 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış ve gerçekçiliğin sunduğu ABD hegemonyasının yöntemlerini ve aktörlerini etkileyen yeni bir uluslararası sistemin yolunu açmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, dünyanın yeniden yapılanma süreci hala devam etmektedir. Çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşmasıyla dünya ve uluslararası çevre daha kaotik hale gelmiştir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, ulus devletler küresel güç piramidinin orta katmanlarında bölgesel veya alt bölgesel güç statüsünü işgal etmekte ve artan oranlarda 'güçsüz güç' statüsüne doğru ilerlemektedir. Bu hareketin arkasındaki sebep, hegemonyanın ağırlıklı olarak ulus devletlerin güç kullanım kapasitelerini yok etmeyi amaçlayan kavramları ve güç politikalarını uygulamasıdır (Yılmaz, 2010: 227).

ABD'nin son zamanlarda yaptığı gibi sert güç kullanımı, yumuşak güç kullanımı şansını düşürmektedir. Başka bir deyişle, üstün bir askeri güç sizi sert güç kullanmaya zorlarsa, gerçek sosyal potansiyeli harekete geçirmek o kadar zor olacaktır. ABD'nin bu sert güç kullanımı Cox'un "rıza dayalı" hegemonya anlayışına ters düşmektedir. Özellikle ABD'nin hegemonya kurmak istediği bölgelere uyguladığı askeri politikalar bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Günümüz uluslararası sisteminde rıza unsuru güç unsurunun gölgesinde kaldığı görülmektedir.

Günümüz uluslararası sistemi içerisinde sadece askeri güç değil aynı zamanda ekonomik güç de hegemonyanın önemli unsuru haline gelmiştir. Ekonomik gücü elinde bulunduran başat güçler, neredeyse askeri unsurlar kadar caydırıcı güce sahip olabilmekte ve politikalarını uygulayabilmektedirler.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Robert W. Cox'un Gramsci'nin hegemonya kavramını, uluslararası ilişkiler literatürüne katması ve bu kavramın literatür içinde yorumlanması üzerine durulmuştur. Robert W. Cox'un uluslararası ilişkiler disiplinine taşıdığı hegemonya kavramı, bir başat devletin yarattığı, ideolojik rızaya dayanan ve aynı zamanda diğer devletler üzerinde de bir tatmin düzeyi yaratan sistem olarak öne çıkmıştır.

Çalışmada uluslararası ilişkiler teorileri bakımından hegemonya kavramına bakış tartışılmış, realist hegemonya teorisi, hegemonik istikrar teorisi ve neo-gramsciyan hegemonya görüşü bu çerçevede incelenmiştir.

Robert W. Cox, Gramsci'nin hegemonya ve tarihsel blok tanımlamaları ile gücün ve devletlerin uluslararası ilişkiler içerisindeki konumunu analiz etmiştir. Cox, çalışmalarının merkezine devleti almıştır ve devletin gücünü maddi ve ideolojik dayanaklar içinde döngüsel tarih anlayışı ile yorumlamıştır. Cox, "devlet merkezci" yaklaşımı karşısında devleti hiçe sayan bir yaklaşımla değil devletin yanına "sivil toplumu" entegre eden bir yaklaşım geliştirmiştir.

Bölgesel koşullar, güç merkezlerinin yakın coğrafyaya baskısı, iç ve dış güvenlik endişeleri nedeniyle ulus devletler, yapısal, metodik ve politik araçlar açısından politika oluşumlarında ve uygulamalarında derhal ve radikal değişiklikler yapmak

zorundadırlar. Bu bağlamda ulus devletler yeni bir güvenlik mekanizması geliştirmelidir. Ulus devlet oluşumunu ve yapısal gücünü güçlendirmenin yanı sıra, dış güçlerin etkilerine karşı da bağımsızlık kazanmalıdır. Bu nedenle, ulus devletler kendi yapılarını, bağımsız düşünce ve uygulama temelinde yeniden inşa etmelidir. Bu, sağlıklı bir dünya sisteminin hayatta kalması ve tarih maratonunda ulus devletin varlığı için ön koşuldur.

21. yüzyılın ilk yıllarında, ABD ve büyük güçler hariç tüm ulus devletler iki boyutta tehditlere maruz kalmaktadır. Bu ülkeler ya hegemon ve büyük güçlerin baskılarına boyun eğerek ya da güç piramidindeki güçsüz güç katmanına eklenerek güç politikalarını uygulamaktadırlar. Bağımsız hareket etme yeteneğine ek olarak, ulus devletler nitelikleri veya güvenlik yaklaşımları ve güç projeksiyonları açısından acil dönüşümler yapmak zorundadırlar.

Sonuç olarak, Gramsci'nin ortaya koyduğu ve Robert Cox'un uluslararası ilişkilere uyguladığı rızaya dayalı hegemonya görüşü, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde uluslararası sistem içerisinde "güce dayalı" hegemonyanın arkasında kaldığını söyleyebiliriz. Özellikle ABD hegemonyasını güce dayalı olması bu görüşü destekler niteliktedir. Aynı zamanda ekonomik olarak güçlü devletlerin, diğer devletlere uyguladığı ambargo ve yaptırımlar da güce dayalı hegemonya araçlarına gösterilebilecek örneklerden biridir. Diyebiliriz ki, bu koşulları diğerlerinden daha fazla sağlayan ve başkaları üzerinde daha fazla zorlayıcı güç ve çekiciliğe sahip olan aktör, bölgesel hegemonyasını ilan edebilecek ve nüfuzunu küresel olarak yayabiliyorsa küresel bir güç merkezi haline gelecektir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aka, A. (2009). Antonio Gramsci ve "hegemonik okul". Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute, 12(21).
- Akoğuz, N. (2018). Uluslararası ilişkilerde hegemonya, yumuşak güç, algı yönetimi: amerika birleşik devletleri örneği, yayımlanmış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta.
- Augelli, E. & Craig N. M. (1993). Gramsci and international relations: A General perspective with examples from recent us policy toward the third World, in Stephen Gill, (ed.), Gramsci, Historical Materialism, and International Relations. Cambridge: Cambridge University Press, 127-148.
- Bank, R. B. (2015). Gramsci'nin Devlet ve Hegemonya Kavramlarının Kuramsal Çözümlemesi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 2-40.
- Bostanoğlu, B. (2009). Uluslararası İlişkilerde Metodoloji Tartışmaları ve Robert W. Cox, Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram Hegemonya - Medeniyetler ve Robert W. Cox. İmge Kitabevi, Ankara.
- Bozdağhoğlu, Y. (2013). Hegemonic (in) Stability Theory and Us Foreign Policy: The Legacy of the Neocons in the Middle East. Anadolu University Journal of Social Sciences, 13(3).
- Cox, R. W. (1996). Part II Theory. In R. W. Cox, & T. J. Sinclair, Approaches to world order (pp. 41-190). Great Britain: Cambridge University Press.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, Millenium, Journal of International Studies, 10(2).
- Cox, R. W. (1992). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, Perspectives on world Politics, içinde Eds. Richard Little, Michael Smith, Routledge, London, NY.
- Cox, R. W. (1993). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method, in Stephen Gill, (ed.), Gramsci, Historical Materialism, and International Relations. Cambridge: Cambridge University Press, 49-67.
- Cox, Robert W. & Timothy J. Sinclair (1996), Approaches to World Order, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dirzauskaitė, G., & Ilinca, N. C. (2017). Understanding "Hegemony" in International Relations Theories. Development and International Relations Aalborg University, 18.
- Gill, Stephen & David Law (1993). Global Hegemony and the Structural Power of Capital, in Stephen Gill (ed.), Gramsci, Historical Materialism, and International Relations. New York: Cambridge University Press, pp. 93-127.
- Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci, çev. Q. Hoare and G. Nowell Smith, New York: International Publishers, London: Lawrence and Wishart.
- Karacasulu, N. (2009). 'Hegemonik düzen tartışmaları ve eleştirel görüşler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(4).
- Kaymak, M. (2016). Hegemonya tartışmaları ışığında ingiliz ve amerikan hegemonyaları: Yönlendirici hegemonyadan kural koyucu hegemonyaya. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(1).
- Keohane, R. (1984). After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy. Princeton: NJ: Princeton University Press.
- Kindleberger, C. P. (1973). The world in depression, 1929-1939. Berkeley: University of California.
- Kurtbağ, Ö. (2007). Eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımları çerçevesinde amerikan dış politika analizi-hegemonya söylemi ve amerikan muhafazakâr sağı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Okur, M. A. (2012). Emperyalizm Hegemonya imparatorluk, Ötügen Neşriyat, İstanbul.

- Okur, M. A. (2015). Gramsci, Cox ve hegemonya: Yerelden küresele, iktidarın sosyolojisi üzerine. *International Relations/Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 131-151.
- Özçelik, S. (2005). Neorealist and Neo-gramscian hegemony in international relations and conflict resolution during the 1990s. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Rupert, M. (1993). "alienation, capitalism, and the inter-state system: toward a marxian/gramscian critique", in stephen gill (ed.), *gramsci, historical materialism, and international relations*. new york: cambridge university press, 67-93.
- Şener, B. (2014). Uluslararası ilişkilerde hegemonya olgusu ve Abd hegemonyasının siyasal ve kültürel kaynağı: "Amerikan istisnacılığı" ya da "açık/kaçınılmaz yazgı".
- Yılmaz, S. (2010). State, power, and hegemony. *International Journal of Business and Social Science*, 1(3).
- Webb, M. C. & Krasner, S. D. (1989). Hegemonic stability theory: an empirical assessment. *Review of International studies*, 15(2), 183-198.

